

Per Øverland: Historieglimt 259 – Hans Rød på Lade

Hans Rød og hans tid på Lade er lite omtalt. Likevel var han en mektig mann som satte sine merker på historiens gang. Det var i siste tredel av 1500-tallet han var aktiv på Lade og i Trøndelag. Statsarkivar Anders Todal som var ekspert på eiendomsforhold i Trøndelag i tidligere tider, har skrevet litt om Hans Rød og hans tid i sin bok «*Soga um Lade*» fra 1935. Der kan vi finne opplysninger som kaster lys over denne viktige delen av tidsrommet etter reformasjonen. Det var kongens behandling av den delen av kirkegodset som han slo under seg ved trosskiftet, som bragte Hans Rød til Lade.

Hans Ovessøn Rød var dansk adelsmann fra det nordligste Jylland. Slektenes gods lå særlig i Thy og Vendsyssel. Han begynte i marinen og gjorde karriere under den såkalte Syvårkrigen fra 1563 til 1570 mellom Danmark/Norge og Sverige. Kongen, Fredrik II, la merke til denne effektive, handlekraftige og modige offiseren. I 1564 fikk han en selvstendig oppgave i Trøndelag. Han skulle samle inn penger og matvarer i Steinvikholmen len. Det var en ekstraskatt i 1563 på grunn av krigen. Resultatet førte ham til København i mars 1564. I brev av mai 1564 skrev kongen til lensherren på Akershus, Kristian Munk, at han skulle stille skip og folk til disposisjon for Hans Rød for å dra til «Norderlandene», Der heter det: « ... *os elskelige Hans Ovessøn, vor Mand og Tjener, skal være deromkring vel bekjent..* ». Hele Trøndelag med Steinvikholm og Trondhjem ble i februar og mars 1564 erobret av svenskene. Den svenske hærføreren Claudius Collart forsøkte å legge både Nordland og Møre under seg. Det gikk ikke. Norske styrker fra Vestlandet under ledelse av Eirik Munk og Eirik Rosenkrantz tok tilbake Trøndelag. Hvilken rolle Hans Rød spilte er ikke kjent, men han gjorde nok en god figur i kampen for å erobre tilbake området

Kongen var glad for at svenskene ble slått tilbake, men han var ikke like glad for innsatsen til alle de ledende menn. Særlig var kongen misfornøyd med de to lensherrene Evert Bild og Axel Gyntersberg. Evert Bild rømte sin vei våren 1564. Gyntersberg ble fratatt Bakke klostres len fra 1560. Kongen hadde jo ved reformasjonen overtatt mye av kirkegodset, særlig erkebispens og de mange klosteres gods. Dette godset var samlinger av eiendommer som eierne fikk årsavgifter fra dem som drev dem. Avgiften ble som renter av en formue. Slike godssamlinger forlente kongen til embetsmenn og andre som han skulle belønne. På sett og vis ble det lønnen deres. De ble kalt len fordi kongen lånte dem bort så lenge folk stod i hans tjeneste eller hadde hans velvilje. Et len kunne tas tilbake og gis til andre. Kongen gav Bakke klostres len til Hans Rød. Det var et av de mest verdifulle i Trøndelag. Bakke kloster var rikt på eiendommer. Storparten av nonnene der hadde vært overklassekvinner som foretrakk klosterlivet for ekteskap og gav store gaver til klosteret da

de ble nonner. Klosterformuen bestod av hele eller deler av verdifulle eiendommer. Ved et nytt lensbrev av 22. juni 1564 disponerte Hans Rød dette godset som blant annet omfattet Lade gård der han slo seg ned. Dette lenet var en belønning for tjenesten under Syvårskrigen.

Hans Rød beholdt kongens velvilje. Under den nye lensherren ble han etter hvert øverstbefalende for de militære styrker i Trøndelag. Den nye lensherren fra midtsommer 1564 var den danske adelsmannen Herluf Skave, med tittel slottsherre til Steinvikholm. Ett år før krigen var slutt, fikk Hans Rød en ny forlening av kongelige eiendommer i Trøndelag. Også etter krigen fikk kongen bruk for nye tjenester fra den handlekraftige offiseren. Bønder i Gauldal gjorde opprør i 1570-åra. Han fikk i oppdrag å slå ned opprøret og henrette Rolv Lynge og hans tre medledere. Hans Rød utførte kongens oppdrag til punkt og prikke.

Hans Rød gjorde etter hvert trønder av seg. I 1574 gjorde han et makeskifte av eiendommer med kong Fredrik II. Kongen fikk jordegods i Thy og Vendsyssel i Nord-Jylland. De danske godsene var nok mye verd. Det var vanlig at kongen krevde dobbelt så stor landskyld på de eiendommene han overlot til private. Kongsgodset som Hans Rød fikk, lå i det nordenfjelske Norge. Det var de to gamle kongsgårdene Stor-Fosna og Moltu. Det var fem av erkebispens tidligere gårder deriblant Leksa, Værnes og Terningen. Så var det fem gårder under Bakke klostergoods deriblant Devle, Ringve og Lade. Til sammen var landskylda i 1574 40 spann, 2 øre og en halv tønne laks fra Leksa. Det var en formue med solid årlig avkastning. Han satt trygt på sine gods i flere tiår.

Siden kildestoffet stort sett er kongebrev og panteregistre er det ikke mye om personen selv. Litt kan vi finne. Under den nye kongen, Christian IV, har Hans Rød tydeligvis beholdt den kongelige velvilje. Det ser vi av en sak som Hans Rød tok opp to ganger. Han hadde tre døtre med en «ufri» kvinne, det vil si en ikke-adelig dame. Han søkte kongen i 1594 om arverett for sine tre døtre. Etter de privilegier som den norske adel hadde fått under kongehyllingen i 1591, kunne ikke-adelige ikke arve adelsgoods. Søknaden ble avslått, men to år senere søkte han på ny. Da fikk han den godkjent. Vi ser at Hans Rød hadde fått de tre døtrene, Birgitte, Øllegård og Maren, med Marine Embrigtzdatter i tiden før de giftet seg. To av døtrene var gift med adelsmenn. Hans Rød ser ut til å ha bodd vekselvis på Lade, Stor-Fosna og i sitt hus i Trondhjem. Han deltok ofte i offentlige forhandlinger. I protokollen fra herredagen i 1597 ser vi at han hadde hus i Trondhjem og at han ofte var med i rådstueoverretten og drøftet saker med lagmann, borgermester og rådmenn. Der kaller han seg «Hans Offesen til Fousen», det vil si til Stor-Fosna. Hans Rød døde i 1599. Hans kone døde på Stor-Fosna i 1601. De er begge gravlagt under golvet i langkoret i Nidarosdomen, i den sørlige delen nesten oppe ved trappa opp til alteret. På begge kistene var plater med tekst om de døde.